

Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

Gülнар KARA*

Öz

Hun-Çin ilişkileri tarihinde her iki devlet de karşı tarafın nüfuzlu kişileri ve ünlü komutanlarını kendi tarafına çekme, onları yüksek mevkilere getirme politikasını sıkça uygulamıştır. Dolayısıyla tarih boyunca farklı dönemlerde her iki devletten de karşı tarafa geçmiş ve hizmet vermiş önemli şahsiyetlerin bulunduğu tarihî bir hakikattir. Bunlardan birisi Han Hanedanı döneminde Hunlar tarafına geçmiş ve vefatına kadar Hunlara 20 yıldan fazla hizmet etmiş Çinli komutan Li Ling'dir. Han Hanedanı döneminin ünlü generallerinden "Uçan General" lakaplı efsanevi komutan Li Guang'ın torunu olan Li Ling, Çin tarihinin en tartışmalı karakterlerinden biridir. İlk başlarda çoğunluk onu bir vatan haini olarak eleştirdiyse de onu haklı bulanların sayısı da oldukça çoktu. Han Hanedanı sarayının baş tarihçisi Sima Qian bile onu savunduğu için hadım edilme cezasına çarptırılmıştı. Li Ling'in ismi sonraki hanedanların tarihinde de karşımıza çıkmakla beraber, Çin edebiyatı ve sanatında önemli yer tutan konulardan biri olmuştur. Bu çalışmada Hun-Türk tarihinde önemli bir yer edinen Çin'in "en sempatik haini" diyebileceğimiz Li Ling'in hayat serüveni Çin tarihî kayıtları ışığında araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hunlar, Han Hanedanı, Li Ling, Han Wudi.*

* Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, gülнарkara06@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3283-7246.
(Makale gönderim tarihi: 21.04.2021; Makale kabul tarihi: 18.06.2021)

2 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

Chinese Commander Li Ling in the History of the Asian Huns (Xiongnu)

Abstract

In the history of Hunnic (Xiongnu)-Chinese relations, both states have frequently applied the policy of attracting the influential people and famous commanders of the opposite side to their side and bringing them to high positions. Therefore, it is a historical fact that there have been important figures who have passed from both states and served the opposite side in different periods throughout history. One of them is the Chinese commander Li Ling, who passed to the side of the Huns during the Han Dynasty period and served the Huns for more than 20 years until his death. The grandson of the legendary commander Li Guang, nicknamed the “Flying General”, one of the famous generals of the Han Dynasty, Li Ling is one of the most controversial characters in Chinese history. Although the majority criticized him as a traitor at first, the number of those who found him right was also quite high. Even Sima Qian, the chief historian of the Han Dynasty court, was sentenced to castration for defending him. With the fact that Li Ling's name appears in the history of later dynasties, it has been one of the important subjects in Chinese literature and art. In this study, the life adventure of Li Ling, who can be called the “most sympathetic traitor” of China, which has an important place in Hunnic-Turkish history, will be investigated in the light of Chinese historical records.

Key Words: *Huns (Xiongnu), Han Dynasty, Li Ling, Han Wudi.*

Giriş

Han Hanedanı döneminin cesaretiyle ünlenmiş komutanlarından biri olan Li Ling 李陵 (MÖ. 149-MÖ. 73), aslen Longxi'li 陇西¹ olan ve

¹ Longxi, ismini Long Dağı'nın (Liupan Dağı'nın güney kısmı) batısındaki konumu nedeniyle almış Qin Hanedanı döneminde kurulmuş eyaletti. Burası Wei Irmağı Vadisi'nin büyük bir kısmını içeriyordu. Han Hanedanı döneminde

fertlerinin önemli bir kısmı ünlü komutanlar olmuş Li 李 ailesinin mensubuydu. Li ailesi nesiller boyunca okçuluk ve binicilik konusunda ustaydılar. Onun Li Xin 李信 isimli yedinci kuşaktan ecdadı Qin 秦 [Hanedanı]² döneminde komutandı. Dedesi Li Guang ise, Hunların “Han [Devleti’nin] Uçan Generali” 汉之飞将军 lakabı taktıkları efsanevi bir komutandı. nceki Han Hanedanı’nın (M. 208-MS. 8)  imparatoruna (Wendi, Jingdi, Wudi) hizmet etmiş Li Guang, ilk defa yedi prensin isyanının³ bastırılmasında gösterdiği başarıyla adını duyurmuştu. Ancak İmparator Jing, Li Guang’ın imparatorun kardeşi olan Liang Prensi 梁王 Liu Wu 刘武 tarafından verilen general unvanını kabul etmesinden memnun kalmamış, böylece isyancılara karşı mücadele konusundaki başarılarına rağmen Hou 侯, yani Marki unvanıyla mkâfatlandırılmamıştı.⁴ Onun bundan sonraki askerî

tekrar düzenlenmiş ve karakollarla güçlendirilmiştir. Günümüzdeki Gansu eyaletinin topraklarında bulunuyordu.

² Qin Hanedanı, M. 221-206 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. İlk kurucusu İmparator Shihuang 始皇 idi. Çin’in kuzeybatısında yer alan Qin Beyliği’nin gücü Savaşan Beylikler döneminde diğer beyliklerden daha erken başlattığı askerî ve tarımsal reformlar sayesinde hızla artmıştır. Böylece diğer altı beyliği ilhak ederek Çin’de bölünmeye son vermiş ve merkezizetçi bir devlet kurmuştur.

³ M. 154’te patlak veren yedi beyliğin ayaklanması 七国之乱 olayından bahsedilmektedir. Han Hanedanı kurulduğunda kurucu İmparator Gaozu, ülkenin topraklarını akrabaları arasında blştrmşt ki bu da neredeyse ülkenin üçte birini kapsıyordu. İmparator Wen döneminde, bu beyliklerin hükümdarları büyük güce sahip oldular; yarı bağımsız prensler olarak kendi yasalarını oluşturdular, kendi paralarını bastılar ve kendi vergilerini topladılar. Birçok prens imparatorun egemenliğini tanımak istemiyordu ki bu da Han Hanedanı’nın dağılması tehlikesini doğurmuştu. M. 154’te Liu ailesinden yedi prensin birleşerek başlattığı isyan  ayda bastırılmıştı.

⁴ Han Hanedanı imparatoru Wendi’nin oğlu ve İmparator Jing’in kardeşidir. Yedi Prens Ayaklanması’nı bastırmada önemli rol oynamıştır. Ancak Prens yaşamı, eğlenceleri ve gezmelerinde konumunu abartıyor, neredeyse imparator gibi davranıyordu. İmparator Jing bundan çok hoşnutsuzdu. Onun ve imparatorun arasını düzeltmek devlet adamlarından Han Anguo’ya

4 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

kariyerinde bu uğursuzluk devam etmiştir. Hatta kendisi bunu bir zamanlar vaatler ederek teslim olmaya ikna ettiği Qiang'ları⁵ sözünde durmayıp öldürmesine bağlıyordu. Li Guang, neredeyse ömrü boyunca Hunlarla savaşmış, kendi deyimiyle Hunlarla 70'ten fazla çatışmaya girmiştir.

MÖ. 140 yılında Han Hanedanı tahtına geçen İmparator Wu 武帝⁶ kendisinden önceki imparatorların aksine Hunları *heqin* 和亲 politikası⁷ ile dizginlemek yerine aktif ve saldırgan politika uygulamayı seçmiştir. Bunun için olumlu şartlar da oluşmuştu. İmparator Wen döneminde

düşmüştü. Bu olay SJ'deki Han Anguo'nun biyografisinde de anlatılmıştır (Sima Qian 司马迁, *Shi Ji* 史记 (bundan sonra SJ), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1996, bölüm 108).

⁵ Kadim zamanlarda Çin'in batısında (günümüzdeki Gansu 甘肃, Qinghai 青海 eyaletleri) yaşayan Çinli olmayan halklardı. Qiang'lar için bkz. W. Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, c. VII-VIII, 1940-42, s. 125-191; Sema Orsoy, *Çin Kaynaklarına Göre M. S. V. Yüzyıl Başlarına Kadar Orta Asya'da Ti ve Ch'iang Kavimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

⁶ Han Hanedanı'nın yedinci imparatoru, İmparator Wen'in torunu, İmparator Jing'in oğludur. 7 yaşında vefat ilan edilmiş, 16 yaşında tahta geçmiş, Çin tahtında 54 yıl hüküm sürmüştür. Han Hanedanı'nın sınırlarını en çok genişleten Çin imparatoru olarak bilinir. Bkz. Tilla Deniz Baykuzu, *Asya Hun İmparatorluğu*, Kömen Yayınları, Konya 2012, s. 64.

⁷ *Heqin*, evlilik ile sağlanan barış anlaşmasıdır. Bu anlaşma çerçevesinde yabancı ülke hükümdarlarına bir Çin Prensesi eş olarak verilir ve bununla birlikte değerli eşyalar hediye edilirdi. *Heqin* anlaşmasının siyasî niteliği için bkz. Gülçin Çandarlıoğlu, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, İstanbul 2003, s. 20; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1988, s. 62-63; Baykuzu, *Asya Hun İmparatorluğu*, s. 51-53. Ayrıca *heqin* politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nurcan Türker, *Han Hanedanlığı Döneminde Hunlarla Yürütülen Heqin Politikası (Akrabalık İle Sağlanan Barış Politikası) ve Sonuçları*, , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.

başlayan askerî reformlar tamamlanmış, orduda süvari birlikleri ve at yetiştiriciliği düzene koyulmuştu. Hunların arasında baş gösteren taht kavgaları da Han Hanedanı'nın işini kolaylaştırmış oldu. Zafer hırsıyla yanıp tutuşan yetenekli Çin generalleri Wei Qing 卫青⁸ ve Huo Qubing 霍去病⁹ MÖ. 129-119 yılları arasında Hunlarla savaşlarda üst üste zaferler kazanmış, bundan sonra neredeyse İmparator Wu'nun ölümüne kadar Han-Hun savaşları şiddetlenerek devam etmiştir. Ancak bu sırada Li Guang'ın yaşı ilerlemişti. Ayrıca çok cesur bir komutan olmasına rağmen ordusunda uyguladığı disiplinsizlik, stratejik planlarının eksik yapılması gibi durumlar sık sık askerlerinin zor durumda kalmasına sebep oluyor ve istenmeyen olaylarla karşılaşılıyordu. MÖ. 129'da Hunlara karşı düzenlenen bir seferde Hunlara esir düşmüş, ancak yaralı haliyle bir fırsatını bulup kaçıp kurtulmuştu. Bundan sonra bir müddet görev dışı kalan Li Guang, Hunların akınları sıklaştınca tekrar göreve çağırılmıştır. Ancak MÖ. 123 ve MÖ. 121 yıllarında Hunlara karşı düzenlenen seferlerde başarı sağlayamamıştı. MÖ. 119'da yaşı 60'ı geçmiş olan Li Guang, General Wei Qing ve Huo Qubing'in Hunlara karşı seferine iştirak etmek istemişti. Bunun sebebi de Hun Chanyu'sünü yakalama amacını gütmesiydi. İlk başta İmparator Wu, ilerlemiş yaşından dolayı buna izin vermek istemese de ısrarlarına dayanamayarak onu öncü kuvvetlerin

⁸ Wei Qing, İmparator Wu'nun eşi olan İmparatoriçe Wei'in üvey kardeşidir. İlk başta ablasının sayesinde imparator sarayında önemli mevkilere gelen Wei Qing, Hunlara karşı önemli zaferler kazanmıştır. Mezarı İmparator Wu'nun mezarının bulunduğu Maoling mezarlığında bulunmaktadır. Onun biyografisi için bkz. SJ: 111, s. 2922-2947; Ban Gu 班固, *Han Shu* 汉书 (bundan sonra HS), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1995, bölüm55, s. 2471-2494; Pulat Otkan, *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 131-154.

⁹ Başkomutan Wei Qing'in de yeğeni olan Huo Qubing, çok genç yaşta Hunlara karşı zaferleriyle ünlenmiştir. Genç yaşta vefat eden Huo Qubing'in mezarı İmparator Wu'nun mezarının bulunduğu Maoling mezarlığında bulunmaktadır. Mezarının yanına Hunlara karşı zaferini simgeleyen "Hun'u ezen at" heykeli yaptırılmıştır. Onun biyografisi için bkz. SJ: 111, s. 2922-2942; HS: 55, s. 2471-2494; Pulat Otkan, *Tarihçinin...*, 2018, s. 131-154.

6 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

komutanı olarak atamıştır. Ancak Başkomutan Wei Qing onun görevini değiştirmiş, dolambaçlı, uzun bir yoldan gitmesini emretmişti. Sonuç olarak rehberleri olmayan ordu yolunu kaybetmiş ve başkomutanın belirlediği vakitte istenilen yere ulaşamayarak geç kalmıştı. Bundan dolayı hakkında soruşturma açılan Li Guang hayal kırıklığına uğramış, üstelik General Wei Qing tarafından aşağılanmıştır ve bu durumu onuruna yediremeyerek intihar etmiştir.¹⁰

[Li] Guang'ın üç oğlu vardı: Danghu 当户, Jiao 椒 ve Gan 敢. Hepsisi de sarayda muhafız olarak görev yapıyordu. Li Guang'ın Jiao isimli ikinci oğlu Dai eyâletinin valisi 代郡太守 olarak görevlendirilmiş, ancak babasından önce vefat etmiştir. Küçük oğlu Li Gan ise, babasının sefer sırasında intihar ettiği zamanda General Huo Qubing'in komutasında görev yapıyordu. Hunların Sol Bilge Beyi¹¹ ile savaflara katılmış, Sol Bilge Beyi'nin sancağı ve davulunu ele geçirmişti. [Bunun için] ona Guangnei Markisi 关内侯 unvanı takdim edilmiş ve 2.000 hanelik tımar bahşedilmiştir. Li Gan, babasının ölümünden Wei Qing'i sorumlu tuttuğu için ondan nefret ediyordu. Çok geçmeden bir yolunu bulup Başkomutan Wei Qing'e saldırmış, onu yaralamıştı. Olayın üstü kapatıldıysa da kısa bir süre sonra imparatora sürek avında eşlik ederken Wei Qing'in yeğeni olan General Huo Qubing tarafından

¹⁰ SJ: 109.

¹¹ Hunların devlet hiyerarşisinde önemli bir makamdır. *Sonraki Han Hanedanı Tarihi*'nde "Hunların devlet teşkilatının üst düzey makamları arasında Sol Bilge Beyi, ondan sonra sırasıyla Sol Luli Beyi, Sağ Bilge Beyi ve Sağ Luli Beyi gelmektedirler ve bunlar "dört boynuz" olarak adlandırılmaktadır. Onların hepsi Chanyu'nün oğulları ve kardeşleridir ve yaş durumuna göre Chanyu oluyorlar," şeklinde kaydedilmiştir (Fan Ye 范晔, *Hou Han Shu* 后汉书 (bundan sonra HHS), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1995, bölüm 79, s. 2944). HS'ya göre, Sağ Bilge Beyi ve Sağ-Sol Luli Beyleri ile birlikte toprakları en geniş olan makam sahibidir. Tüm sol [kanat] beyleri ve komutanları Shanggu 上谷 [eyaletinin] karşısında doğu tarafta otururlar ve daha da doğusunda Huimo 秽貉 ve Kore 朝鲜 [Devletleri] ile sınırları vardır (HS: 94/a, s. 3751).

vurularak öldürülmüştür. Huo Qubing de imparatorun sevgisini kazanmış biriydi. Dolayısıyla imparator, Li Gan'ın öldürülmesi olayının üzerini örtmüş ve onu geyiğin boynuzlayarak öldürdüğü duyurulmuştur.¹²

Li Ling, General Li Guang'ın genç yaşta vefat eden büyük oğlu Danghu'nun oğluydu. İmparator Wu, Li Ling'de dedesinin özellikleri olduğuna inanarak, onu 800 süvariden oluşan birliğin komutanı olarak atamış ve Gansu Koridoru'ndaki garnizonlarda askerî yerleşimcilere savaş eğitimi vermesi için görevlendirilmişti. O da dedesi gibi ok atma ve binicilikte ustaydı ve askerleri tarafından çok seviliyordu. Tarih MÖ. 99 yılını gösterdiğinde imparator onu Hunlara karşı sefere çıkan General Li Guangli'yi 李广利 (?-MÖ. 88)¹³ takip etmesi için

¹² SJ: 109, HS: 61, Li Guang'ın biyografisi, s. 2687-2689; ayrıca bkz. P. Otkan, "Çin Kaynaklarından Çeviriler: 1- Szu-ma Ch'ien: "General Li'nin Biyografisi", *Shih Chi*, Bölüm 109, Biyografi 49, *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, cilt 3, sayı 4, 1983, s. 135-145.

¹³ Önceki Han Hanedanı döneminin ünlü generallerinden biridir. İmparator Wu'nun gözdesi Li Furen'in 李夫人 ağabeyi idi. Çin tarihinde Ershi Generali 贰师将军 olarak görevlendirilmesi ve Dayuan (Fergana) Devleti'ne 大宛 seferi ile bilinmektedir. Onun ayrıntılı biyografisi HS, 61. bölümde bulunmaktadır (HS: 61, s. 2699-2700). Ancak General Li Guangli'nin biyografisinde nedense Hunlara seferi anlatılmamıştır. Onun Hunlara karşı seferleriyle ilgili ayrıntılı kayıtları HS, 94/a. bölümde bulmak mümkündür (HS, 94/a: 3777-3781). Ancak Li Guangli'nin Hunlara seferlerinin hiçbiri başarılı olmamıştır. MÖ. 90 yılında tekrar Hunlara karşı sefere görevlendirilmişti. O seferdeyken akrabalarından bazıları büyücülükle suçlanarak idam edilmişler, ailesi ve çocukları hapse atılmışlardır. Hunlardan büyük bir yenilgi alan Li Guangli seferden dönüşünde aile üyelerinin soruşturma geçirmekte olduğunu öğrenince kendi hayatından endişe ederek Hunlara teslim olmuştur. Ancak burada da şanssızlık peşini bırakmamıştı. Hun Chanyu'sünün onu kızıyla evlendirerek ona fazla ilgi göstermesi Hunlara teslim olan diğer bir komutan Wei Lü'nün kıskançlığını körüklemişti. Böylece Wei Lü'nün entrikaları neticesinde Hunlar tarafından kurban edilmiştir. HS'da onun ölümünden sonra Hunlarda salgın ve kıtlık baş gösterdiği, bundan endişelenen Chanyu'nün Li Guangli için bir tapınak inşa ettiği kaydedilmiştir.

8 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

görevlendirmişti. Bu sefer esnasında Li Ling'in 5.000 kişilik birliği sayısı bakımından üstün olan Hun ordusu tarafından ablukaya alınmıştır. Uzun bir süre direnmesine rağmen askerlerinin büyük bir kısmını kaybeden ve okları da tükenen Li Ling, Hunlara teslim olmuştur. Bu haber saraya ulaştıktan sonra imparator çok öfkelenmiştir. Saray tarihçisi Sima Qian, Li Ling'in mecburi teslim olduğunu anlatarak onu savunmaya çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Hatta onu savunduğundan dolayı kendisi de hadım edilme cezasına çarptırılmıştır. İmparator Wu öfkesine yenik düşerek Li Ling'in tüm ailesini idam ettirmiştir. Li Ling, ailesinin idamından sonra Hunların arasında kalmaya karar vermiştir. Hun Chanyu'sünün damadı olmuş, üst düzey makama getirilmiştir. İmparator sonrasında pişman olup Li Ling'i geri getirmek için uğraşıysa da başarılı olamamıştır. İmparator Wu'nun vefatından sonra da devam edilen bu tür girişimler sonuç vermemiştir. *Han Hanedanı Tarihi'*ndeki (HS) Li Ling'in biyografisinde onun Hunlara teslim olmasından sonraki hayatı hakkında da bilgi verilmektedir. Özellikle Hunların elinde 19 yıl esir kalan Çin elçisi Su Wu 苏武 ile sohbetleri Çin edebiyatı ve sanatında çok işlenen konulardan biridir.

***Han Hanedanı Tarihi'*nde (Han Shu) Li Ling'in Biyografisi (HS, 54: 2450-2469)**

[Li] Ling'in ikinci ismi Shaoqing 少卿 idi. Gençliğinde *shizhong* 侍中¹⁴ makamındaydı ve Jianzhang [Sarayı'nın] 建章¹⁵ yöneticisi görevini yapmıştı. At üzerinde ok atmada ustaydı. İnsanları seviyor, alt kademedeki askerlere kibar davranıyordu [ki bu da onun] itibarını arttırmıştı. İmparator Wu, [Li Ling]'de [Li] Guang'ın özellikleri olduğuna inanarak, onu 800 süvariden oluşan birliğin komutanı olarak atadı. Bu birliğin başında [Li Ling], Hunların topraklarına 2.000 li¹⁶ kadar

¹⁴ *shizhong* 侍中, Qin ve Han Hanedanı dönemlerinde imparatorun faytonları ve kıyafetlerinden sorumlu saray görevlisiydi. Bu makam için bkz. H. Bielenstein, 1980: 59-60.

¹⁵ Bu saray İmparator Wu tarafından MÖ. 104'te yaptırılmıştır.

¹⁶ Çin uzunluk ölçü birimidir. Çeşitli dönemlerde farklılıklar gösteren 1 li 里 yaklaşık 0,5 km.'dir.

derinlemesine girdi. Jiuyan 居延 [Gölü'nün]¹⁷ ötesine geçerek araziyi kolaçan etti, ancak Hunlarla¹⁸ hiç karşılaşmayınca geri döndü. [Sonrasında] *qi duwei* 骑都尉¹⁹ unvanı ve 5.000 kişilik birliğin komutası ona verildi.²⁰ Hun saldırılarına karşı [hazırlıklı olmak için] Jiuquan 酒泉 ve Zhangye'de 张掖²¹ [askerî yerleşimcilere] okçuluk eğitimi verdi.

Birkaç yıl sonra, Han Devleti [imparatoru] Ershi Generali'ni 贰师将军 Fergana'ya 大宛 karşı sefere gönderdi ve [Li] Ling'e 5.000 kişilik birliği²² komuta ederek onu takip etmesini emretti. [Li Ling] sınır hatlarına ulaştığında, Ershi [Generali'nin] geri dönmekte olduğu bildirildi.²³ İmparatorun mektubunu alınca [Li] Ling memurlar ve askerlerini [kışlada] bırakarak 500 hafif süvari birliği ile Dunhuang 敦煌 [vilâyetinden] çıktı, Yan Irmağı'na 盐水 kadar geldi ve Ershi Generali ile buluşarak onunla birlikte geri döndü. Sonrasında [birliğiyle] tekrar Zhangye [vilâyetinde] konuşlandı.

¹⁷ Juyan 居延, günümüzdeki Gansu eyaletinin Zhangye şehri yakınlarında bulunan ve sonrasında kurumuş olan bir göldür.

¹⁸ Metinde lu 虏 yani "barbarlar" olarak verilmiştir.

¹⁹ *qi duwei* 骑都尉, süvariler birliği komutanı.

²⁰ Si'deki metinde bu askerlerin eski Chu Beyliği'nin başkenti Danyang 丹阳 sakinleri oldukları bildirilmiştir. Danyang, günümüzdeki Henan eyâleti, Sichuan ilçesi yakınlarında bulunuyordu.

²¹ MÖ. 121 yılında General Huo Qubing'den yenilgi alan Hunların batı topraklarında yaşayan Hunye Beyi 昆邪王 ve Xiutu Beyi 休屠王, sonrasında Chanyu'nün gazabından korkup Han Devleti'ne teslim olmuşlardı. Onlardan boşalan yerlerde daha sonra askeri çiftlikler kurulmuştur. Bu iskân faaliyetleri neticesinde idarî taksimat gerçekleştirilerek bölgede Wuwei 武威, Zhangye 张掖, Dunhuang 敦煌 ve Jiuquan 酒泉 olmak üzere dört eyalet kurulmuştur. Hunye Beyi ve Xiutu Beyi'nin teslim olmaları olayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gülınar Kara, "Bilinmeyen Bir Hun Prensi Jin Midi", *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 1903-1905.

²² Metinde wu xiao 五校, yani beş kamp şeklinde verilmiştir.

²³ Bu General Li Guangli'nin MÖ. 104-102 yılları arasında Fergana'ya gerçekleştirdiği ilk seferi idi. Ancak bu sefer başarısız olmuş, Li Guangli'nin ordusu Batı Bölgeleri'nden öteye gidememiş ve geri dönmüştü.

10 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

Tianhan 天汉 [saltanat devresinin] 2. yılında (MÖ. 99) Ershi Generali 30.000 kişilik süvari ordusuyla Jiuquan [vilâyetinden] sefere çıktı ve Tanrı Dağları'nda [Hunların] Sağ Bilge Beyi'ne saldırdı. Bundan dolayı [imparator] Li Ling'i çağırdı ve Ershi Generali'nin levazım birliğini komuta etmesini istedi. [Li] Ling, Wutai 武台 salonunda²⁴ [imparator tarafından] kabul edilirken başını secdeye vurarak talebini şöyle iletti:

“Bendenizin komuta ettiği sınırdaki askerlerin hepsi [eski] Chu Beyliği 荆楚 insanlarıdır; cesur ve yeteneklidirler, kılıç kullanmada ustalar, çıplak elleriyle bir kaplanı boğabilecek kadar güçlüler ve çok iyi nişancıdırlar. [Dolayısıyla] kendi başıma birliğimle Langan Dağlarının 兰干山 güneyine kadar giderek Chanyu'nün ordusunun dikkatini kendime çekmek,²⁵ [böylece] Ershi Generali'nin ordusunun tek başına [Chanyu'le savaşmasına] engel olmak istiyorum.”

İmparator şöyle dedi:

“Komutan, [siz] başkasının emrinde olmaktan nefret ediyorsunuz. [Ancak] bu sefere zaten büyük bir ordu gönderdim ve sana verecek süvari birliğim yok.”

[Li] Ling şöyle cevap verdi:

“Atlı birliğe ihtiyacım yok. Bendeniz az bir kuvvetle büyük bir orduya saldırmak ve 5.000 kişilik yaya birliğimle Chanyu'nün karargâhına girmek istiyorum.”

İmparator onun cesaretini [övdü] ve isteğini kabul etti. Bundan sonra arbaletçiler²⁶ birliği komutanı 强弩都尉 Lu Bode'ye 路博德²⁷

²⁴ Weiyan Sarayı'nda bir salon ismidir.

²⁵ Yani Chanyu'nün ordusunu bölmek.

²⁶ Bazen Tatar yayı, kundaklı yay veya kurmalı yay da denilen ergonomik bir tahta gövdeye eklenmiş yaydan oluşan bir uzak mesafe silahıdır. Bu yayın en önemli özelliği diğer yayların aksine çok iyi zırh delebilmesidir. Arbaletin anavatanının Çin olduğu yönünde tahminler vardır.

askerleriyle yarı yolda [Li] Ling'in ordusuyla buluşmasını emretti. Geçmişte "Dalgaları Fetheden General" 伏波将军 [unvanına sahip olan] Lu Bode de [Li] Ling'in takviye birliğini komuta etmeyi utanç verici buldu ve [imparatora] şöyle bir dilekçe [mektubu] sundu:

"şimdi sonbahar; Hunların atları iyi beslenmiştir, dolayısıyla savaşa girmemeliyiz. Bendeniz ilkbahara kadar [Li] Ling'i durdurmanızı istiyorum. [ilkbaharda] her birimiz 5.000 kişilik süvari birliğiyle Jiuquan ve Zhangye'den çıkararak aynı zamanda Doğu ve Batı Junji 浚稽 [Dağlarına]²⁸ saldırır ve kesinlikle [Chanyu'y] ele geçiririz."

İmparator mektubu alınca çok öfkelendi. [nk] Li Ling'in söylediklerinden pişman olduğunu ve sefere çıkmak istemediğini, [böylece Lu] Bode'yi bu raporu yazmaya teşvik ettiğinden şüphelenmişti. Bundan dolayı [Lu] Bode'ye şöyle emretti:

"Ben Li Ling'e süvari birliği vermek istemiştim. Ancak o az bir kuvvetle büyük bir orduya saldırmak istediğini söyledi. şimdi barbarlar Xihe 西河 [vilayetine] girdiler. Onların ordusu Xihe'ye doğru ilerlemektedir, Gouying'de 钩营²⁹ onların yolunu kapatın."

[Li] Ling'e de şöyle emretti:

²⁷ Çinli komutan. Youbeiping 右北平 eyaleti valisi 太守 iken General Huo Qubing'in komutasında Hunlara karşı sefere iştirak etmiş, askerî başarılarından dolayı Fuli Markisi 符离侯 unvanı takdim edilmiştir. Huo Qubing'in vefatından sonra "Dalgaları Fetheden General" 伏波将军 unvanıyla Güney Yue 南越 Devleti'ne saldırması için görevlendirilmiştir. Bu seferinde başarılı olmasından dolayı ek tımar ile ödüllendirilmiştir. Ancak sonrasında kanunları ihlal ettiğinden dolayı Marki unvanını kaybetmiştir. Arbaletiler birliğinin komutanı 疆弩都尉 olarak atanmış ve birliğiyle Juyan 居延 [vilayetinde] bulunuyordu ve orada da vefat etmiştir (SJ: 111, s. 2945).

²⁸ Eski dağ ismidir. SJ, 110. bölümde: "Wuwei vilayetinin kuzeyinde" diye kaydedilmiştir (SJ: 110, s.2916, not. 1).

²⁹ Muhtemelen bir yer ismidir. Konumu hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

12 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

“9. ayda Zheluzhang 遮虏鄣³⁰ [Karakolu’ndan] çıkın, Doğu Junji Dağlarının güneyinden akan Longle Irmağı’na 龙勒水 ulaşın ve etrafı kolaçan ederek barbarları gözetleyin. Eğer kimseyi göremezseniz Zhuoye Markisi 浞野侯 Zhao Ponu’nun 赵破奴³¹ eski yolundan ilerleyin ve Shouxiang şehrinde 受降城³² askerleri dinlendirin. Atlı kuryelerle [durumu] rapor edin. [Lu] Bode ile ne konuştuysanız hepsini mektupla [bana] bildirin.”

Bundan sonra [Li] Ling 5.000 yaya askeriyle Juyan’dan [sefere] çıktı. Kuzeye doğru 30 gün boyunca yol kat etti, sonra Junji Dağlarına ulaştı ve kamp kurdu. Geçtiği bölgenin dağları, ırmakları ve arazi durumunun haritasını çıkardı ve emrindeki Chen Bule 陈步乐 [isimli] süvari askeriyle [imparatora] haber gönderdi. [Chen] Bule imparatorla görüşmesinde [Li] Ling’in askerlerinin sevgisini kazandığını, askerlerin onun için ölüme hazır olduğunu bildirdi. İmparator [onun] konuşmasından memnun kaldı ve [Chen] Bule’yi lang 郎³³ olarak atadı.

³⁰ HHS, 4. bölümde bu tahkimat hakkında şöyle bilgi verilmiştir: “Juyan kazası Zhangye vilâyetine bağlıdır. Juyan Gölü [kazanın] kuzey-doğusunda bulunmaktadır. İmparator Wu, “Dalgaları yatıştıran General” Lu Bode’yi Juyan şehrinde Zheluzhang tahkimatını inşa etmesi için gönderdi (HHS: 4, s. 172, not. 1). Zheluzhang kelimesini “barbarlara karşı siper” diye çevirebiliriz. Muhtemelen Zhao Ponu’ya Juyan Gölü civarında savunma hattı kurulması emri verilmişti ve Zheluzhang da bunlardan biriydi.

³¹ Çinli komutan. MÖ. 121 yılında Hunlara karşı düzenlenen sefere iştirak etmiş, askerî başarılarından dolayı Marki unvanı verilmiş, ancak MÖ. 112 yılında yolsuzlukla suçlanarak Marki unvanı geri alınmıştır. MÖ. 108 yılında Loulan Devleti’ne 楼兰 yaptığı seferinde başarılı olmasından dolayı Zhuoye Markisi 浞野侯 unvanı verilmiştir (SJ: 111, s. 2945-2946; HS: 55, s. 2493).

³² Han Hanedanı döneminde teslim olan Hunlar için MÖ. 105’te kurulmuştur. Hetao 河套 düzlüğünün (Sarı Nehrin bükümünün her iki kıyısı) ve Qin Beyliği surlarının kuzeyinde bulunuyordu.

³³ Bu makamı genel olarak “saray görevlisi” diye çevirebiliriz. Han Hanedanı’nda memur adaylarını bir pozisyona hazırlamak için geniş bir okul ağı kurulmuştu. MÖ. 124’te başkentte Konfüçyüs bilgilerin 50 öğrenciye eğitim verdiği İmparatorluk Okulu (Taixue) kurulmuştur. Okul bittikten sonra

[Li] Ling, Junji Dağlarına ulaştığında Chanyu'nün yaklaşık 30.000 kişilik süvari ordusuyla karşılaştı ve [Li] Ling'in birliği ablukaya alındı. [Li Ling'in] ordusu iki dağın arasında büyük savaş arabalarından³⁴ bir kamp kurmuşlardı. [Li] Ling, askerlerini kamptan çıkararak [savaş] düzenine soktu. Mızraklar ve kalkanlarla donatılmış askerleri ön saflara, okçular ve arbaletçileri arka sıralara yerleştirdi. [Savaşçılara] “Davul sesi duyulduğunda ilerleme, çan sesi duyulduğunda durma” emri verildi. Hunlar, Han askerlerinin sayıca az olduğunu görünce kampa saldırdılar. [Li] Ling saldırıyla karşılık verdi. Binlerce arbalet aynı anda ateş ediyor ve [düşmanlar] giriş sesiyle birlikte yere yığılıyorlardı. Hunlar, dağın tepesine geri döndüler, Han ordusu peşlerine düştü ve birkaç bin Hun askerini öldürdüler. Chanyu çok korkmuştu. Böylece sağ ve sol [kanattaki] topraklarından 80.000'den fazla atlı birlik çağırırdı ve [Li] Ling'e tekrar saldırdı. [Li] Ling çatışarak güneye doğru çekilmeye başladı ve birkaç gün sonra bir dağ geçidine ulaştı. [Burada da] bir dizi çatışma yaşandı. Oklarla üç defa yaralanan askerler arabalara konuldu, iki defa yaralananlar savaş arabaları sürmeye ve bir defa yaralananlar ise savaşmaya devam ettiler. [Li] Ling şöyle dedi:

“Askerlerimin savaş ruhu ve morali düşmüş gibi, neden davul sesini [duyunca] atağa kalkmıyorlar? Yoksa birliğimde kadınlar mı var?”

sınavları başarıyla geçen öğrenciler yerel yönetimde resmî görevler alma hakkında sahip oluyorlardı. İmparator sarayında kalma şansına sahip olanlara ise *lang* deniyordu. Onlar imparatorun maiyetini oluşturuyorlar ve şahsi korumalığını üstleniyorlardı. Sarayda yaklaşık 2.000 civarında *lang* görev yapıyordu. Sürekli imparatorun elinin altında olmaları nedeniyle boşalan ve yeni oluşturulan idarî makamları doldurmak için yedek oluşturuyorlardı. Genelde eyalet ve ilçe valileri onların aralarından atanırdı. Bkz. A. A. Bokşçanın, “Oçerk İstorii Gosudarstvennih İnstitutov Kitayskoy İmperi”, *Fenomen Vostoçnogo Despotizma: Struktura Upravleniya i Vlasti*, Moskva 1993, s. 284. Bu makam için ayrıca bkz. Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Stanford University Press, California 1985, p. 301, no. 3563.

³⁴ Yiyecek ve savaş ekipmanını taşımak için kullanılan büyük arabalar.

14 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

[Aslında] ordu sefere çıkarken Guandong 关东 [bölgesinden] eşleri ve çocuklarıyla sınıra sürgün edilen eşkıyaların eşleri asker eşleri olarak birliği takip etmişlerdi. [Onların] çoğu arabaların içinde saklanmışlardı. [Li] Ling [arabaları arayarak] onları buldu ve kafalarını uçurdu.

Ertesi gün çatışma [tekrar] başladı. 3.000 kişi maktul oldu. [Li Ling'in] ordusu güney-doğuya eski Longcheng 龙城 yoluyla ilerleyerek 4-5 gün sonra kamışlarla kaplı büyük bir bataklığa ulaştı. Hunlar rüzgâr yönünde [kamışları] ateşe verdiler. [Li] Ling de [yangından] kurtulmak için askerlerine [karşı] yangın çıkarmalarını emretti.³⁵ [Li Ling'in askerleri] güneye doğru ilerlerken, dağın eteğine ulaştı. Güney Dağ'ının 南山 tepesinde konuşlanmış olan Chanyu, oğluna süvarilerini komuta ederek [Li] Ling'e saldırmasını emretti. [Li] Ling'in ordusu ağaçlar arasında yaya olarak savaşarak yine birkaç bin kişiyi öldürdü. Sonra [askerler] arbaletlerle Chanyu'ye ateş etmeye başladı ve Chanyu dağın tepesinden inerek kaçmak zorunda kaldı. O gün, esir düşen [Hun] şunları söyledi:

“Chanyu şöyle demişti: “Bunlar Han [ordusunun] seçkin savaşçıları, onlara saldırıyoruz, ama yok edemiyoruz. Gece gündüz bizi güneydeki sınır hatlarına doğru çekiyorlar. Acaba orada pusuda bir birlik gizlenmiş olabilir mi?” Tüm Danghular 当户 ve kabile liderleri şunları söyledi: “Siz, Chanyu, on binlerce süvari ordusuyla sadece binlerce askerden oluşan Han birliğine saldırdınız, ancak onları yok edemediniz. [Bu durumda] vassal olarak sınır güvenliğini de sağlayamazsanız Han [Devleti], Hunları daha da küçümseyeceklerdir. Dağ geçidinde var gücümüzle savaşmaya devam etmeliyiz, [eğer] 40-50 li sonra düzlüğe ulaştığımızda [düşmanı] yenemezsek geri döneriz.”

Bu sırada [Li] Ling'in ordusu sıkıntılı bir durumdaydı. Hunların atlı birliğinin sayısı çoktu. Bir günde onlarca çatışma gerçekleşti, yine ölü ve yaralı olarak 2.000'den fazla düşman etkisiz hale getirildi.

³⁵ Li Ling muhtemelen yangını durdurmak için birliğinin etrafındaki otları ateşe vermek istemişti.

[Çatışmalarda] başarı sağlayamadıkları için Hunlar geri dönmek istemişlerdi. Ancak o sırada, [Li] Ling'in istihbarat şefi Guan Gan 管敢, *xiaowei* 校尉³⁶ [rütbesindeki komutan] tarafından³⁷ hakarete uğramıştı. [O] kaçarak Hunlara teslim oldu ve şunları anlattı:

“[Li] Ling'in ordusuna [gelecek] takviye [birlik] yoktur. Okları bitmek üzeredir. Karşınızda sadece her birinde 800 asker olan generalin kendi komutasındaki birlik ve Cheng'an Markisi komutasındaki sarı-beyaz sancaklı birlik vardır. Seçkin süvariler [onları] ok yağmuruna tutarlarsa yenileceklerdir.”

Cheng'an Markisi, Yingchuan [vilâyeti] sakiniydi. Babası Han Qianqiu 韩千秋 geçmişte Jinan 济南³⁸ ulusu hükümdarının başyardımcısıydı; Güney Yue (Nanyue) ülkesine ani bir saldırı düzenlemiş, ancak o savaşta ölmüştü.³⁹ Bundan sonra İmparator Wu onun oğlu [Han] Yannian'a 延年 Marki unvanını takdim etmişti. [Han Yannian], *xiaowei* rütbesinde Li Ling'in seferine iştirak etmişti.

Chanyu, [Guan] Gan'ı ele geçirince çok sevindi ve süvarilerini hep birlikte Han ordusuna saldırmaya gönderdi. [Düşmanlar]: “Li Ling, Han Yannian! Teslim olun!” diye bağıryorlardı. [Sonra] ilerleyerek yolu kapattılar ve hızla [Li] Ling'in [birliğine] hücum ettiler. [Li] Ling'in [birliği]

³⁶Çok çeşitli rütbelerde görev yapan askeri görevlilerin unvanı. Bu unvan için bkz. Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles ...*, 1985, pp. 238-239, no. 2456.

³⁷Aşağıda bahsi geçecek olan Chengan Markisi Han Yannian'dır.

³⁸Han Hanedanı imparatoru Gaozu'nun oğlu Liu Fei 刘肥 tarafından Qi Beyliği topraklarında kurulmuştu. MÖ. 165'te Liu Fei'nin torunu olan Liu Ze 刘则 vefat ettiğinde çocukları yoktu ve ulus Liu Fei'nin oğulları arasında paylaştırıldı ve Jinan ulusu Liu Piguang'ın 刘辟光 hüküm sürdüğü kısa ömürlü bir prenslik oldu. Yedi prensin isyanı sırasında Liu Piguang öldürüldü ve Jinan eyâlet olarak kuruldu (HS: 14). Günümüzdeki Shandong 山东 eyaleti topraklarında bulunuyordu.

³⁹Han Hanedanı generalidir. Güney Yue ulusu hükümdarı isyan ettiğinde Han Hanedanı tarafından MÖ. 112'de isyanı bastırmak için gönderilmiş, ancak başarılı olamamıştı.

16 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

vadideydi ve Hunlar ise dağın tepesindeydiler. Dört bir taraftan ok atıyorlardı ve oklar yağmur gibi yağıyordu. Güneye Dihan Dağı'na 鞬汗山⁴⁰ doğru ilerleyen Han askerleri gün boyunca [kalan] 500.000 oku tükettiler. Sonra arabaları bırakarak daha da geri çekildiler. Hâlâ 3.000'den fazla asker vardı, ancak onların elinde silah olarak sadece tekerlek telleri kalmıştı, komutanların ise, hançerleri vardı. [Li Ling'in ordusu] dağa ulaşarak bir geçide girdi. Chanyu'nün [askerleri] dağın yamaçlarından aşağı doğru taşlar atarak yolu kapattılar. Birçok asker öldü, ilerlemenin imkânı kalmamıştı. Karanlık çöktüğünde [Li] Ling, sivil kıyafetleriyle kamptan yalnız başına çıktı ve emrindeki [askerleri] durdurarak: "Beni takip etmeyin. Gerçek bir savaşçı olarak tek başıma Chanyu'yü yakalayacağım," dedi. Uzun bir zaman geçtikten sonra [Li] Ling geri döndü ve derin bir of çekerek şöyle dedi: "[Savaşta] mağlup olan asker ölmelidir." Komutanlardan biri [itiraz ederek]:

"[Siz] komutan Hunları dehşete düşürdünüz, ancak başaramanız Tanrı'nın iradesidir. Daha sonra anavatanınıza dönmenin bir yolunu bulacaksınız. Örneğin, Zhuoye Markisi Hunlar tarafından esir alınmıştı.⁴¹ Sonra kaçtı ve Göğün Oğlu onu misafiri gibi [sevgiyle] karşıladı, hele size komutan kim ne diyebilir!"

[Li] Ling şöyle cevap verdi: "Susun! [Kahraman] bir savaşçı gibi savaşta ölmeliyim!"⁴² Bundan sonra tüm sancaklar ve bayrakların parçalanıp yok edilmesini ve hazinenin gömülmesini emretti. [Li] Ling of çekerek şöyle dedi:

⁴⁰ Günümüzdeki Moğolistan'ın güney-batısındaki Güney Gobi Aymağı sınırları içinde bulunuyordu.

⁴¹ General Zhao Ponu'nun unvanıdır. MÖ. 103 yılında 20.000 kişilik süvari birliğiyle Hunların Sol Bilge Beyi ile savaşmıştı. [Hunların] Sol Bilge Beyi 80.000 kişilik süvari ordusuyla Zhao Ponu'yu ablukaya almış, Zhao Ponu, Hunlara esir düşmüş ve ordusu yok edilmiştir. Hunların elinde 10 yıl esir kaldıktan sonra büyük oğlu Anguo 安国 ile Han [Devleti'ne] kaçtı. Sonrasında büyücülükle suçlanmış ve onun sülalesi yok edilmiştir (SJ: 111, s. 2945-2946).

⁴² Birebir çevirisi "Ölmezsem bir savaşçı olmamam!"

“[Her bir askerim için] birkaç düzine okumuz olsaydı kurtulmamız için yeterli olurdu. Şimdi tekrar savaşmak için silahımız yok ve [bu nedenle] şafak söktüğünde [hepimizi] kolayca ele geçirecekler. [En iyisi] herkes başının çaresine baksın.⁴³ [Belki] kurtulabilenler olur ve Göğün Oğlu’na her şeyi anlatır.”

[Bundan sonra] askerlere her birinin 2 sheng 升⁴⁴ güneşte kurutulmuş haşlanmış pirinç ile bir parça buz almasını emretti ve Zheluzhang [Kalesi’nde] buluşmak için anlaştı. Gece yarısı ablukayı yarıp çıkmak için davullara vuruldu, ancak davullardan ses çıkmadı.⁴⁵ [Li] Ling ve Han Yannian atlarına bindiler ve en güçlü ondan fazla askerin eşliğinde yola koyuldular. Binlerce Hun süvarisi peşlerine düştü. Han Yannian çatışmada öldü. [Li] Ling: “Majestelerine [bu durumu] rapor etmeye yüzüm yok!” diyerek Hunlara teslim oldu. Askerler dağıldı ve sadece 400’den fazla asker sınır hattına ulaşmayı başardı.

[Li] Ling’in mağlup olduğu yer sınır hattından [sadece] 100 küsur li uzaklıktaydı. [Dolayısıyla] sınır garnizonuna haber [çabuk] ulaştı. İmparator, [Li] Ling’in de savaşta öldüğünü düşünmüştü. [Bu nedenle Li] Ling’in annesi ve eşini çağırarak yüz okuyan falcıya [onların yüzlerine] bakmasını emretti. [Ancak onların yüzlerinde] ölüm ve cenaze işaretleri görülmedi. Daha sonra, [Li] Ling’in teslim olduğunu duyunca imparator çok öfkeleni ve Chen Bule’yi suçladı. Chen Bule intihar etti. Tüm devlet erkânı [Li] Ling’i suçladı. İmparator, *taishi* 太史⁴⁶ makamındaki Sima Qian’dan 司马迁 görüşünü sordu. [Sima] Qian etkili bir konuşma yaparak şunları söyledi:

⁴³ Metinde “niaoshousan” 鸟兽散 deyimiyle verilmiştir. Anlamı “kuşlar ve hayvanlar gibi dağınık gruplar halinde.”

⁴⁴ Eksi Çin hacim birimidir. Bir sheng yaklaşık 1,04 litreye eşittir.

⁴⁵ Yani kimse atağa kalkmadı.

⁴⁶ Sarayın baş tarihçisi.

18 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

“[Li] Ling, ebeveynlerine hayırlı evlat oldu, askerlerine güven verdi. Her zaman özverili şekilde ⁴⁷ ülkesinin sıkıntılı [dönemlerinde] fedakârlık etti. Kendisini bilginler gibi yetiştirmişti. Bugün görevini icra ederken bir defa talihsizlik yaşayınca sadece kendi ailelerinin güvenliğini önemseyen memurların hepsi onun en ufak kusurlarını şişirmekteler [ki] gerçekten üzücü [bir durumdur]. Ayrıca [Li] Ling, sayısı 5.000’den az askerle askerî hareketliliğin devam ettiği topraklara ⁴⁸ derinlemesine girdi ve on binlerce kişilik [düşman ordusuyla] savaştı. Hunlar ölü ve yaralı [askerlerini] toplamaya yetişemiyorlardı. [Bu nedenle Chanyu] tüm yay çeken halkını topladı ve hep birlikte [Li Ling]’i ablukaya aldılar. Çatışmalar [sınırdan] çok uzaklarda gerçekleşti.⁴⁹ [Askerlerin] okları bitti, geçişleri [kapandı] ve güçleri tükendi. Askerler silahsız kalınca bıçaklarıyla karşı koydular ve yüzlerini kuzeye dönerek azılı düşmanla savaştılar. [Li Ling] [askerleri tarafından] çok seviliyordu ki [onun için] canlarını vermeye hazırdılar. [Bu konuda onu] antik çağın ünlü komutanları bile geçemezler. Mağlup olmasına rağmen onun [Hunlara] verdiği kayıplar, Orta Krallık’ta (Çin) anlatılmaya değerdir. [Savaşta] ölmediyse Han [Devleti karşısında] suçunu affettirmek için uygun bir fırsat beklemesinden olabilir.”

Evela imparator Ershi Generali’ni büyük ordu ile sefere göndermişti. Bundan sonra [Li] Ling’e yardımcı birliğin [başında sefere çıkmasını] emretmişti. [Li] Ling, Chanyu ile savaşırken Ershi Generali sadece küçük başarılar elde etmiştir. İmparator, [Sima] Qian’ın [Li]

⁴⁷ Metinde “fenbugushen” 奋不顾身 deyiimiyle verilmiştir, anlamı: “kendi hayatını hiçe sayarak özverili çalışmak.”

⁴⁸ Metinde mecazî olarak 戎马之地 “savaş atları bölgesine” şeklinde verilmiştir, yani “savaş atlarının koştuğu bölge.”

⁴⁹ Metinde “zhuan dou qian li” 转斗千里 deyiimiyle verilmiştir. Birebir anlamı: 1.000 li’lik [arazide] ilerleyerek savaşmak.

Ling'i korumak için Ershi Generali'ne zarar vermek istediğini ve iftira attığını düşündü. [Böylece] onu hapsetti ve hadım cezası verdi.

Uzun bir zaman geçtikten sonra imparator, [Li] Ling'e yardım edilmediği konusunda pişman olmuş ve Şöyle söylemiştir:

“Arbaletiler birliği komutanına [Li] Ling tam da yola koyulmuş ve sınır hatlarının dışına çıkmışken onun ordusuyla birleşmesini emretmeliydim. [Ben] henüz sefere başlanmamışken bu emri verdim ve yaşlı komutanın yalan söylemesine [fırsat verdim].”

Bundan sonra, [Li] Ling'in ordusundan hayatta kalan askerlerin ödüllendirilmesi için haberciler gönderdi. [Li] Ling'in Hunlar arasında kalmasının üzerinden bir yıldan fazla zaman geçtikten sonra, imparator, Yingyu [birliği] komutanı 困杼将军 Gongsun Ao'ya 公孙敖⁵⁰ ordusuyla Hunların topraklarına girmesini ve [Li] Ling'i geri getirmesini emretti. [Gongsun] Ao'nun ordusu başarılı olamadı ve geri dönüşünde Şöyle rapor verdi:

“Esir düşen Hunlar, Li Ling'in, Chanyu'nn askerlerine Han ordusuna karşı savaşmayı öğrettiğini söylediler, bu yüzden bendeniz hiçbir Őey elde edemedim.”

Bunu duyunca, imparator Li Ling'in ailesinden annesi, küçük kardeşi, karısı ve çocuklarının hepsini birlikte idam ettirdi. Longxi [eyaletinin] memurları ve soyluları Li sülalesinden utanır oldular. Daha sonra Han [imparatoru] Hunlara elçi gönderdiğinde [Li] Ling elçiye Őunları söyledi:

⁵⁰nceki Han Hanedanı dönemi komutanlarındandır. Dört defa komutan olarak görevlendirilmiş, Hunlara karşı seferlere iştirak etmiştir. Kendisi teslim olan Hunlar için inşa edilen Shouxiang şehrinin inşasını (M. 105) stlenmiştir. M. 99/98 yılında Hunlara karşı seferi başarısızlıkla sonuçlanmış, çok sayıda askerini kaybetmiştir. Böylece hakkında soruşturma açılmış ve idam cezasına çarptırılmıştır. Ancak öldüğüne dair yalan haber çıkararak,5-6 yıl halkın arasında saklanmıştır. Sonrasında bu durum ortaya çıkınca tekrar hapishaneye konulmuştur. Eşi büyücülük yapmakla suçlanmış, bunun sonucunda da tüm sülalesi yok edilmiştir (SJ: 111, s. 2942-2943).

20 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

“Ben Han [Devleti] komutanı olarak 5.000 piyade askerle Hunların ülkesinde savaştım, ancak yardım gelmediği için mağlup oldum. Hangi suçumdan dolayı Han [imparatoru] ailemi idam etti?”

Elçi şöyle dedi: “Han [imparatoru] siz Li Shaoqing’in Hunlara askerî eğitim verdiğinizi duydu.” Li Ling, “[Bunu yapan] Li Xu’dür 李绪, ben değil,” dedi. Li Xu, Han [Devleti] sınırının ötesinde *duwei*⁵¹ olarak görev yapmıştı ve karargâhı Xihou şehrindeydi 奚侯城. Hunlar şehre saldırınca onların tarafına geçmişti. Chanyu, Li Xu’ye çok hürmet gösteriyordu. [Toplantılarda] her zaman [Li] Ling’den daha yukarıda otururdu. [Li] Ling, onun yüzünden ailesinin idam edilmesinden dolayı Li [Xu]’den nefret ediyordu. [Böylece] birisini göndererek onu öldürttü. Chanyu’nün annesi⁵² [bu sebepten dolayı Li] Ling’i öldürtmek istedi, ancak Chanyu onu kuzey topraklarında saklayarak [buna mani oldu]. Büyük Yanzhi’nin vefatından sonra ancak geri dönebildi. [Li] Ling’in cesurluğuna [hayran olan] Chanyu, onu kızıyla evlendirerek Sağ Xiao Beyi 右校王⁵³ olarak atadı. Wei Lü’yü 卫律 ise, Dingling’lerin Beyi 丁灵王 olarak atadı. [Böylece] ikisini de yüksek makamlara atayarak hizmetlerinden yararlandı. Wei Lü’nün babası, Chang Irmağı 长水 boyunda yaşayan Hu’lardandı. [Wei] Lü’nün kendisi ise, Han [Devleti’nde] doğup büyümüşü. İmparator sarayında baş müzisyen⁵⁴

⁵¹Qin Hanedanı döneminde ülke 36 eyalete bölünmüş, her birine *junwei* 郡尉 atanmıştı. *Junwei*, eyalet valisine 太守 (*taishou*) hem sivil işlerde yardımcı oluyordu, hem de askerî birliklerin başındaydı. Han imparatoru Jing döneminde *junwei* makamının ismi *duwei* 都尉 olarak değiştirilmiştir. *Duwei*’ler de eyalet valileri gibi yıllık 2.000 dan tahıl maaş alıyorlardı (HS: 19/a, s. 742).

⁵²Metinde Büyük Yanzhi 大闕氏 şeklinde verilmiştir.

⁵³Hunlarda üst düzey memuriyet unvanıdır. Diğer sağ kanat Beyleriyle birlikte Hunların batı topraklarında yaşıyordu.

⁵⁴*xielü duwei* 协律都尉, birebir çevirisi “melodileri uyumlu yapan *duwei*.” İmparator Wu, Müzik Dairesi kurmuştu ve başına sevdiği cariyesinin kardeşi Li Yangnian’ı getirmişti. Ancak ö dönemde bu resmî bir makam değildi, geçici bir

olarak görev yapan Li Yannian 李延年⁵⁵ ile dostluk ilişkileri vardı. [Li] Yannian'ın tavsiyesi üzerine, [Wei] Lü, Hunlara elçi olarak gönderilmişti. Elçilik seferinden geri döndüğünde [Li] Yannian'ın ailesi tutuklanmıştı. [Wei] Lü, [onunla dostluğundan dolayı] idam edileceğinden korktuğu için kaçarak Hunlara teslim oldu. Hunlar onu çok sevdi. Her zaman Chanyu'nün yakın çevresindeydi. [Li] Ling ise, karargâhın dışında yaşıyordu ve sadece önemli konular [tartışıldığında] toplantılara katılıyordu.

İmparator Zhao 昭帝⁵⁶ tahta geçtiğinde Başkomutan 大将军 Huo Guang 霍光⁵⁷ ve Sol Kanat Komutanı Shangguang Jie 上官桀⁵⁸ [çocuk imparatora] naiplik yapıyorlardı. [İkisinin de] eskiden Li Ling ile dostluk ilişkileri vardı. [Onlar] Longxi [eyaleti] sakinleri olan [Li] Ling'in eski

unvandı. Jin Hanedanı döneminde bu unvanın ismi *xielü xiaowei* 协律校尉 olarak değiştirilmiştir.

⁵⁵ İmparator Wu'nun sarayında müzisyen olarak hizmet ediyordu ve bir suçundan dolayı hadım edilmiş ve köpek bakıcısı olarak gönderilmişti. Sonrasında kız kardeşi imparatorun gözdesi olduktan sonra durum değişmişti. Kurban ayını için bestelediği müzik imparator tarafından beğenilmiş ve sarayın baş müzisyeni olarak görevlendirilmiştir. Kız kardeşinin ölümünden sonra imparatorun ona karşı tavrı değişmiş, sonrasında küçük kardeşinin saraydaki davranış kurallarını ihlal etmesinden dolayı idam edilmiştir (HS, 93: 3721-3726).

⁵⁶ İmparator Wu, vefatından önce küçük oğlu Liu Fuling'i (sonradan İmparator Zhao) veliahdı ilan etmiş ve ona üç naip atamıştı. Onlar: Huo Guang, Jin Midi ve Shangguan Jie idi. Tahta çıktığında 8 yaşında olduğundan dolayı devlet onun adına naipler tarafından yönetilmekteydi.

⁵⁷ Huo Guang (öl. MÖ. 68), Batı Han Hanedanı döneminin nüfuzlu devlet adamıdır. Ünlü komutan Huo Qubing'in üvey kardeşiydi. Devlette yüksek makamları işgal etmiş, İmparator Wu'nun vefatından sonra çocuk imparator büyüyene kadar naip olarak hükümeti yönetmiştir. MÖ. 74 yılında İmparator Zhao, 21 yaşında vefat ettiğinde de yerine geçecek imparatoru kendisi seçmişti. Ancak uygunsuz davranışlarından dolayı tahta çıkmasından 27 gün sonra onu da indirerek, yerine başkasını çıkarmıştı. Onun biyografisi için bkz. HS, 68: 2931-2959.

⁵⁸ Shangguan Jie (öl. MÖ. 80) de İmparator Zhao'nun naiplerinden biridir.

22 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

arkadaşları Ren Lizheng 任立政 ve diğer üç kişiyi Hunlara gidip, onu [Han] tarafına geri çekmek için gönderdiler.

[Ren] Lizheng ve diğerleri [Hunlara] geldiklerinde, Chanyu, Han elçilerinin onuruna içkili ziyafet düzenledi. Li Ling ve Wei Lü elçilere hizmet sunmak için yanlarına oturdular.⁵⁹ [Ren] Lizheng ve diğerleri [Li] Ling ile görüşse de onunla özel olarak konuşma fırsatı bulamadılar. Bu nedenle [Ren Lizheng] ona [anamlı] bakışlar atarak, sürekli [Li] Ling'in kılıcının kabzasındaki halkayla oynayarak⁶⁰ bacaklarına dokundu. Bu şekilde [onun] Han [Devleti'ne] dönebileceğini ima ediyordu. Sonrasında [Li] Ling ve [Wei] Lü, Han elçilerine dana eti ve şarap ikram ettiler; [onlarla] kumar oynadılar ve içki içtiler. Her ikisi de Hun kıyafeti giymişler ve [saçları] da Hunlarınki gibiydi. [Ren] Lizheng övünerek şöyle dedi:

“Han Devleti'nde genel af ilan edildi, Orta Krallık'ta huzur ve refah hâkimdir. İmparator [çok] gençtir,⁶¹ devlet işlerini Huo Zimeng ve Shangguan Shaoshu idare ediyorlar.”

Bu konuşmasıyla inceden [Li] Ling'e tesir etmek istiyordu. [Li] Ling sessiz kaldı ve cevap vermedi. Sonra [Ren Lizheng'e] dikkatle bakarak, saçlarını okşadı ve “Ben artık Hu kıyafetlerini giydim,” dedi.⁶² Kısa bir zaman sonra [Wei] Lü kıyafetini değiştirmek için yerinden kalkıp gitti. [Bundan yararlanarak Ren]

“Ah, [siz] Shaoqing⁶³ çok acı çekiyorsunuz! Huo Zimeng ve Shangguan Shaoshu size sempati duyuyorlar,” dedi.

⁵⁹ shizuo 侍坐 terimi “hizmet etmek için yüksek rütbeli veya saygın bir kişinin yan tarafında oturmak” anlamını verir.

⁶⁰ Kılıcın kabzasındaki halka “huan” 环 imiyle yazılır ve okunuşu “geri dönmek” anlamını veren “huan” 还 kelimesiyle aynıdır.

⁶¹ Metinde “fuyuchunqiu” 富于春秋 deyiimiyle verilmiştir, “hayatının baharında, gücünün zirvesinde” anlamını vermektedir.

⁶² Yani, artık Hunlar tarafına çıktım.

⁶³ Li Ling'in ikinci ismidir.

Li [Ling] de: “Huo [Zimeng] ve Shangguan [Shaoshu] iyiler mi?” diye sordu. [Ren] Lizheng şöyle devam etti: “Lütfen, Shaoqing, [ülkenize] geri dönün. Zenginlik ve soyluluğa [sahip olacağınızı] konusunda kuşkunuz olmasın!” [Li] Ling, [Ren] Lizheng’e ikinci ismiyle hitap ederek şöyle dedi: “Shaogong 少公! Geri dönmek kolay, ancak tekrar utanç durumuna düşürülmekten korkuyorum!” O sözünü bitirmeden Wei Lü geri döndü. Konuşmanın sonunu açıkça duyduğu için şöyle dedi:

“Li Shaoqing zeki ve yeteneklidir, dolayısıyla [onun] sadece bir ülkede yaşamasına gerek yoktur. [Örneğin], Fan Li 范蠡⁶⁴ Göğün Altı’nın her yerini gezdi, You Yu 由余⁶⁵ ise, Rong’ları 戎 [terk ederek] Qin 秦 [Beyliği’ne] gitti. Şimdi vatana dönme konuşması yapmaya ne gerek var!”

Böylece [ziyafet] sona erdi ve [herkes] dağıldı. [Ren] Lizheng, peşlerinden giderek [Li] Ling’e: “Siz de mi [böyle] istiyorsunuz?” diye sordu. [Li] Ling şöyle yanıtladı: “Bir adam iki defa utanç yaşayamaz!”

Li [Ling], Hunların arasında 20 yıldan fazla yaşadı. Yuanping 元平 [saltanat devresinin] ilk yılında (MÖ. 75) hastalanarak vefat etti.

⁶⁴ Fan Li, ilkbahar ve Sonbahar 春秋 döneminin sonlarında Yue 越 Beyliği’nde *dafu* 大夫 makamında görev yapmıştır. İlk başta Yue Beyliği Prensi’ne Wu 吳 Beyliği’ni yenmesi için yardım etmiş, sonrasında Qi 齊 Beyliği’ne giderek ismini değiştirmiş, ticaretle uğraşmaya başlamış ve zenginleşmiştir. Onun hakkında bilgiler SJ, 41. ve 129. bölümlerde anlatılmıştır.

⁶⁵ Yao Yu 繇余 adıyla da bilenen bu şahıs ilkbahar ve Sonbahar 春秋 Dönemi’nde Qin 秦 Beyliği’nin üst düzey memurlarından idi. Aslen göçebe Batı Rong’lar 西戎 kabilesindendi. Batı Rong’ların hükümdarının sarayında yüksek makam sahibiydi ve Qin Beyliği’ne elçi olarak gönderilmişti. Qin Beyliği hükümdarı onun bilge bir insan olduğunu anlayınca kendisine hizmet etmesini istemiştir. Bu konuda başarılı olamayınca hileye başvurarak Batı Rong’ların hükümdarını ahlaksızlığa teşvik etmek için güzel dansçı kadınlar göndermiştir. Defalarca kadınlar ve içkiden kaçınması konusunda uyarmasına rağmen hükümdar eğlenmeye devam edince Yu You, Qin hükümdarına hizmet etmeyi kabul etmiş ve onun Batı Rong’ları mağlup etmesine yardım etmiştir.

Sonuç

Li Ling'in kaderi Çin edebiyatı ve sanatında çok işlenen konulardan biridir. Özellikle Hunların elinde 19 yıl esir kalmış Han Hanedanı elçisi Su Wu ile sohbetleri, sonrasında ülkesine dönen Su Wu ile vedalaşması ve ona yazdığı mektup çok işlenen konulardır. Liang 梁 Hanedanı veliaht prensi Xiao Tong 萧统 (501-531) tarafından derlenen *Seçkin Edebi Eserler*'de (*Wen Xuan* 文选)⁶⁶ Li Ling'e atfedilen 3 şiir⁶⁷ ve onun Su Wu'ya yazdığı mektup⁶⁸ bulunmaktadır. Mektup, Herbert Giles tarafından İngilizceye çevrilmiştir.⁶⁹ Ming 明 Hanedanı dönemine (MS. 1368-1644) ait "Li Ling Vatanını Özlüyor" 李陵思汉 isimli guqin 古琴 çalgısı için bestelenmiş müzik ise, Hunlara teslim olduktan sonraki Li Ling'in karmaşık ruh halini anlatmaktadır. Birçok tabloda da Li Ling ve Su Wu'nun vedalaşma sahnesi resmedilmiştir.

Bununla birlikte sonraki dönem Çin hanedan kroniklerinde Li Ling'in ismi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, *Sui Hanedanı Tarihi*'ndeki 隋书 (*Sui Shu*) Kuzey Zhou 北周 ve Sui 隋 Hanedanlarının önemli devlet adamlarından Li Mu'nun 李穆 (MS. 510-586) biyografisinde onun Li

⁶⁶ Liang Hanedanı veliaht prensi Xiao Tong başkanlığında bir grup Çinli âlim tarafından derlenen en eski edebi antolojilerden biridir. Bu eserde 129 yazarın 578 şiiri ve düzyazı çalışmaları derlenmiş ve Zhou Hanedanı döneminden (MÖ. 1045-MÖ. 221) Liang Hanedanı dönemine (MS. 502-557) kadarki en iyi şiirler ve nesir eserler seçilmiştir. Bu antolojiye halk edebiyatı eserleri ve Konfüçyüs klasikleri dahil edilmemiştir. Antoloji, açıklamalarıyla birlikte 60 bölümden oluşmaktadır.

⁶⁷ Bkz. *Wen Xuan* (WS): 29, 文选, 卷二十九: 1) Liang shi bu zai zhi 良时不再至; 2) Jia hui nan zai yu 嘉会难再遇; 3) Xie shou shang he liang 携手上河梁 http://www.guoxue.com/jibu/wenxuan/wx_030.htm

⁶⁸ Bkz. *Wen Xuan* (WS): 41, 文选, 卷四十一, Da Su Wu Shu 答苏武书, http://www.guoxue.com/jibu/wenxuan/wx_042.htm

⁶⁹ Bkz. Herbert A. Giles, *A History of Chinese Literature*, New York and London, D. Appleton and Company, 1927, pp. 84-89. <https://archive.org/details/historyofchinese00gileiala/mode/1up>

Ling'in torunlarından biri olduğu kaydedilmiştir.⁷⁰ *Yeni Tang Tarihi*'nin 新唐书 (*Xin Tang Shu*) 217/b. bölümünde ise, Xiajiasi 黠戛斯 kavminin⁷¹ Hunlar döneminde teslim olmuş Çinli komutan, Hunların Sağ Bilge Beyi 右贤王⁷² Li Ling'in idaresinde olduğu ve onun neslinden gelenlerin gözlerinin siyah oldukları bildirilmiştir.⁷³ Rus Sinolog N. Ya. Biçurin, kendi eserinin açıklamasında Hunlara teslim olduktan sonra Li Ling'e Hakasların ulusunun yönetimi verildiği ve onun torunlarının oraları ta Cengiz Han dönemine kadar yönettiğini yazmışsa da kaynağını belirtmemiştir.⁷⁴ *Song Hanedanı Tarihi*'nde 宋书 (*Song Shu*) ise, Tabgaçların⁷⁵ atalarının Li Ling'in neslinden olduğu kaydedilmiştir.⁷⁶ 1940 yılında Rusya'ya bağlı Hakasya Cumhuriyeti'nin başkenti Abakan şehrinin 12 km güney-batısında tesadüfen arkeolojik kalıntılara rastlanmıştır. 1941 yılından itibaren burada arkeolojik kazılar yapılmış, neticesinde Çin tarzı bir sarayın kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Binanın yapısı, ısıtma sistemi, çatı kiremitleri, bronz kapı kolları ve diğer detaylar bu yapının Çin yapısı olduğuna işaret etmekteydi. Bundan dolayı birçok araştırmacı bu yapının MÖ. 2-1. yüzyıllarda inşa edildiğini ileri sürerek bu saray kalıntılarını Li Ling ile ilişkilendirmiştir.⁷⁷ Diğer Rus

⁷⁰ *Sui Shu* (SS): 37, s. 1115.

⁷¹ Araştırmacılar tarafından Yenisey Kırgızları (Hakaslar) olduğu düşünülmektedir.

⁷² HS'daki Li Ling'in kendi biyografisinde unvanı Sağ Xiao Beyi 右校王 şeklinde verilmiştir.

⁷³ *Xin Tang Shu* (XTS): 217/b, s. 6147.

⁷⁴ Ya. Biçurin, *Sobraniye Svedeniy o Narodah, Obitavshih v Sredney Azii v Drevniye Vremena v 3-h Çastyah*, çast' 1, Tipografiya Voenno-Uçebnyh Zavedenii, St.-Peterburg 1851, s. 51.

⁷⁵ Metinde Suotoulu 索头虜 yani, "örgü saçlılar" şeklinde verilen bu terim Kuzey ve Güney Hanedanlıkları döneminde (5-6. yüzyıllar) güneydeki Çinlilerin kuzeyliler için verdiği aşağılayıcı tabirdir. Onların Tuoba'lar 托跋 (Tabgaçlar) soyundan olduğu bildirilmiştir (*Song Shu* (SSh): 95, s. 2321).

⁷⁶ SSh: 95, s. 2321.

⁷⁷ L. A. Yevtyuhova, "Yujnaya Sibir' v Drevnosti", *Po Sledam Drevnih Kul'tur. Ot Volgi do Tihogo Okeana*, Gosudarstvennoye İzd. Kul'turno Prosvetitel'noy Literaturny, Moskva 1954, s. 202-206; S. V. Kiselev, *Drevnyaya İstoriya Yujnoy*

26 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

araştırmacı A. N. Bernştam ise, sarayın çatı kiremitlerinin özelliklerinin Tang Hanedanı (MS. 7-9) döneminden daha erken dönemlere ait olamayacağını bildirmiştir.⁷⁸ Her ne kadar bu sarayın Li Ling'e ait olup olmadığı konusunda tartışmalar sürüyorsa da Hakasya'da bu yapı hâlâ Çinli komutan Li Ling'in sarayı olarak bilinmektedir ve saray kalıntılarından bulunan objeler Abakan'daki Milli Yerel Kültür Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Dong Jiao'un 董皎 2005 yılında yayınlanan makalesinde Li Ling ve onun şiirleri hakkında 20. yüzyıl ve öncesinde yapılmış araştırmalar kaynaklar ışığında ele alınmış, önemli tespitler yapılmıştır.⁷⁹

Li Ling, ilk başta herkes tarafından vatan haini olarak suçlandıysa da sonrasında onun teslim olmasının mecburi olduğunu düşünenlerin de sayısı az değildi. Bu açıdan ona Çin tarihinin “en sempatik haini” diyebiliriz. Belki ileride yapılacak araştırmalar Hun tarihinde önemli yer edinmiş Çinli komutan Li Ling'in hayatıyla ilgili daha da ilginç bilgileri gün ışığına çıkartacaktır.

Kaynakça

BAN, Gu 班固, *Han Shu* 汉书 (HS), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1995.

BAYKUZU, Tilla Deniz, *Asya Hun İmparatorluğu*, Kömen Yayınları, Konya 2012.

Sibiri, İzd. AN SSSR, Moskva 1951, s. 479; L. R. Kızlasov, *Gunnskiy Dvoretz na Yeniseye: Problema Ranney Gosudarstvennosti Yujnoy Sibiri*, Vostoçnaya Literatura RAN, Moskva 2001 vb.

⁷⁸ A. N. Bernştam, “[Retsenziya na] Yevtyuhova. L., Levaşeva. V., Raskopki Kitayskogo Doma Bliz Abakana”, *İzvestiya AN SSSR, seriya istorii i filosofii*, no. 5, Moskva 1946, s. 478-481.

⁷⁹ Dong Jiao 董皎, “Li Ling yu Li Ling Shiwen Yanjiu Shi Zongshu” 李陵与李陵诗文研究史综述, *Hiroshima Interdisciplinary Studies in the Humanities*, volume 4, 2005, pp. 105-113. <https://ir.lib.hiroshima-u.ac.jp/00017680>

BERNŞTAM, A. N., “[Retsenziya na] Yevtyuhova. L., Levaşeva. V., Raskopki Kitayskogo Doma Bliz Abakana”, *İzvestiya AN SSSR, Seriya İstorii i filosofii*, no. 5, Moskva 1946, s. 478-481.

BİÇURİN, Ya. N., *Sobraniye Svedeniy o Narodah, Obitavşih v Sredney Azii v Drevniye Vremena v 3-h Çastyah, çast’ 1*, Tipografiya Voyenno-Uçebnyh Zavedenii, St.-Peterburg 1851.

BOKŞANİN, A. A., “Oçerk İstorii Gosudarstvennih İstitutov Kitayskoy İmperi”, *Fenomen Vostoçnogo Despotizma: Struktura Upravleniya i Vlasti*, Moskva 1993.

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, İstanbul 2003.

DONG, Jiao 董皎, “Li Ling yu Li Ling Shiwen Yanjiu Shi Zongshu” 李陵与李陵诗文研究史综述, *Hiroshima Interdisciplinary Studies in the Humanities*, volume 4, 2005, pp. 105-113. <https://ir.lib.hiroshima-u.ac.jp/00017680>

EBERHARD, W., “Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, c. VII-VIII, 1940-42, s. 125-191.

FAN, Ye 范晔, *Hou Han Shu* 后汉书 (HHS), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1995.

GILES, Herbert A., *A History of Chinese Literature*, D. Appleton and Company, New York and London 1927, pp. 84-89.

<https://archive.org/details/historyofchinese00gileiala/mode/1up>

http://www.guoxue.com/jibu/wenxuan/wx_042.htm

HUCKER, Charles O., *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Stanford University Press, California 1985.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1988.

KARA, Gülнар, “Bilinmeyen Bir Hun Prensi Jin Midi”, *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 1901-1914.

KİSELEV, S. V., *Drevnyaya İstoriya Yujnoy Sibiri*, İzd. AN SSSR, Moskva 1951.

KIZLASOV, L. R., *Gunnskiy Dvoretz na Yeniseye: Problema Ranney Gosudarstvennosti Yujnoy Sibiri*, Vostoçnaya Literatura RAN, Moskva 2001.

28 Asya Hunlarının (Xiongnu) Tarihinde Çinli Komutan Li Ling

ORSOY, Sema, *Çin Kaynaklarına Göre M.S. V. Yüzyıl Başlarına Kadar Orta Asya'da Ti ve Ch'iang Kavimleri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

OTKAN, Pulat, "Çin Kaynaklarından Çeviriler: 1- Szu-ma Ch'ien: "General Li'nin Biyografisi", Shih Chi, Bölüm 109, Biyografi 49", *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, cilt 3, sayı 4, Ankara 1983, s. 135-145.

OTKAN, Pulat, *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) Göre Hunlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

OU, Yangxiu 欧阳修, *Xin Tang Shu* 新唐书, Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1995.

SHEN, Yue 沈約, *Song Shu* 宋书, Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1993.

SIMA, Qian 司马迁, *Shi Ji* 史记 (SJ), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1996.

TÜRKER, Nurcan, *Han Hanedanlığı Döneminde Hunlarla Yürütülen Heqin Politikası (Akrabalık İle Sağlanan Barış Politikası) ve Sonuçları*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2013.

WEI, Zheng 魏徵, *Sui Shu* 隋书 (SS), Zhonghua Shuju 中华书局, Beijing 北京 1994.

Wen Xuan: 29, 文选, 卷二十九: 1) Liang shi bu zai zhi 良时不再至; 2) Jia hui nan zai yu 嘉会难再遇; 3) Xie shou shang he liang 携手上河梁
http://www.guoxue.com/jibu/wenxuan/wx_030.htm

Wen Xuan: 41, 文选, 卷四十一, Da Su Wu Shu 答苏武书,
http://www.guoxue.com/jibu/wenxuan/wx_042.htm

YEVTYUHOVA, L. A., "Yujnaya Sibir' v Drevnosti", *Po Sledam Drevnih Kul'tur. Ot Volgi do Tihogo Okeana*, Gosudarstvennoye İzd. Kul'turno Prosvetitel'noy Literaturny, Moskva 1954, s. 202-206.

